

Markku Mantila | Jouni Mölsä

# Valehtelua, vakoilua ja valtiollista vaikuttamista



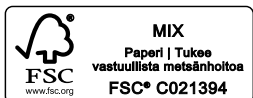
DOCENDO

Markku Mantila ja Jouni Mölsä

# Valehtelua, vakoilua ja valtiollista vaikuttamista

Informaatiovaikuttaminen aseena  
Suomessa, Venäjällä ja USA:ssa

**DOCENDO**



Copyright © Markku Mantila, Jouni Mölsä ja Docendo 2024  
Docendo on osa Werner Söderström Osakeyhtiötä.

Kansi: Matti Vartiala | Kalevantuli  
Kannen valokuva: STT-Lehtikuva  
Taitto: Keski-Suomen Sivu Oy

[www.docendo.fi](http://www.docendo.fi)  
ISBN 978-952-382-848-3

Painettu EU:ssa.

# Sisällys

Lukijalle.....	9
Maailma muuttui ja yllätti Suomen .....	15
Huolen sävyttämä kokous turvatiiloissa .....	15
Oppia ja opettajia ei niin vain löydykään .....	18
Silmät alkavat avautua.....	19
Tilanne Itämeren alueella kiristyy – Venäjän uskaltaa mainita .....	21
Toteen käynyt ennustus.....	22
Mitä tarkoittaa valtion vihamielinen informaatio- vaikuttaminen? .....	25
Käsitteitä ja teoriaa .....	26
Disinformaatio.....	27
Misinformaatio .....	28
Malinformaatio.....	29
Maalittaminen .....	29
Informaation pesu .....	30
Osoita ja hätkähdä -taktiikka .....	31
Vesittäminen .....	31
Botti .....	33
Hybridihukka.....	35
Deepfake eli syväväärennös.....	38
Tekoäly.....	40
Yrityksiä vaikuttaa venäläisten mielipiteisiin Suomesta .....	45
Lapset Venäjän vaikuttamisen välineinä .....	45
Myös Marski kelpaa infovaikuttamiseen .....	49

Suuri henkinen siirtymä .....	51
Uusi aika, uudet vempaimet.....	52
Kirjapainotaidosta nettitaitoihin.....	54
Ennen salamasotaan tarvittiin tankkeja, nykyään bittejä.....	59
Voiko informaatiovaikuttamista kutsua sodaksi?.....	62
Miekan voimasta somen voimaan.....	65
Virtuaalialustat koukuttavat.....	68
Sosiaalista mediaa on helppo manipuloida .....	69
Missä kansakunta sijaitsee? .....	75
Kulttuurin merkitys kansakunnan liimana.....	76
Henkinen hyvinvointi on yhteiskuntaa vahvistava tekijä .....	77
Yhteinen historia ja symbolit.....	78
Valtion voi rakentaa valheen päälle.....	80
Venäjän vaihtoehtotodellisuus .....	82
Kun johtajien valheet muuttuvat todeksi .....	84
Stalinin perintö.....	86
Homo sovieticus, neuvostoihminen .....	88
Venäläisen yhteiskunnan murtumista odotellessa.....	90
Pois karhun sylistä – Suomen pitkä ja harkittu tie länteen....	93
Vaara ei ole ohi – Viron asenteesta on syytä ottaa oppia .....	99
Miten yhteiskunta rikotaan .....	101
Tarvitsemme tarinoita, ne tekevät meistä suomalaisia.....	104
Kaksi tarinaa talvisodasta, tietenkin.....	105
Esimerkkejä maailmalta .....	107
Puola, hankalaan paikkaan syntynyt valtio .....	107
Jugoslavian hajoaminen .....	109
Arabikevät ja miten uusi viestintäteknologia auttoi kaatamaan hallituksia.....	113
Brexit, informaatiovaikuttamisen riemuvoitto .....	115
Mitä isot edellä, sitä pienet perässä – ”Otetaan Suomi takaisin” ....	120

Kaaoksen ja harhauttamisen mestari Venäjä .....	123
Refleksiivinen kontrolli ja maskirovka .....	124
Internet Research Agency eli Pietarin trollitehdas .....	128
Gerasimovin opissa ja vähän muidenkin.....	129
Suoranuottiset amerikkalaiset .....	136
Kolme kulmaa Venäjän informaatio­sotaan – Dugin, Messner ja Panarin .....	139
Messnerin hyökkäyslista .....	142
Loikkari Juri Bezmenov haluaa pakottaa lännen polvilleen.....	145
Vladimir Medinskin vaihtoehtohistoria aseena .....	147
Kaaoksen mestari Suomessa .....	149
Tarina Stalinista ja kiittämättömästä Suomesta .....	153
Oliko Imatra vaarallinen kokeilu? .....	156
Surmatyö Itä-Helsingissä.....	158
Paikallisradiot paineessa – ”Eurot eivät ole este” .....	160
Ainahan historian voi kirjoittaa uudestaan – tapaus Sandarmoh .....	162
Mainila esitetään edelleen Suomen toteuttamana provokaationa.....	166
Kiina – python kristallikruunussa .....	171
Koukuttava TikTok.....	179
Kiinan trollitehdas – 50 sentin armeija .....	180
Konfutse valjastettiin informaatiovaikuttamisen käyttöön .....	181
Mihin ja keihin Kiina haluaa vaikuttaa eniten? .....	183
Venäjäkään ei kiireistään huolimatta ole unohtanut Afrikkaa ....	187
Vaalien manipulointi.....	191
Tekoälyajan vaalit.....	195

Yhdysvallat miettii suuntaansa .....	199
Opittiinko Yhdysvaltojen vuoden 2016 vaaleista mitään? .....	203
Clinton vs. Trump – kuka voitti ja millä aseilla? .....	205
Melvin Redick seikkailee .....	207
Black Lives Matter .....	209
Voittamaton Trump .....	209
Pari sanaa salaliitoista.....	214
Mitä olemme oppineet ja miten informaatiovaikuttamiseen voi vastata? .....	219
Miltä tulevaisuus näyttää? .....	220
Mitä Suomen tarinalle tapahtuu?.....	221
Infopuolustuksen perusteet.....	224
Vitseillä informaatiovaikuttamista vastaan.....	228
Kaksi tarinaa perinteisen vaikuttamisen maailmasta.....	235
Tapahtuipa kerran Madridissa.....	235
Lentopalloa Sergei Ivanovin kanssa .....	245
Lopuksi .....	247
Epilogi.....	251
Kiitokset .....	257
Lähteet .....	261
Kirjallisuutta.....	261
Sähköiset lähteet .....	262
Henkilöhakemisto.....	265

# Lukijalle

Kustantaja Juha Janhonen Docendosta otti keväällä 2023 yhteyttä meihin, Markku Mantilaan ja Jouni Mölsään. Janhonen ehdotti, että kirjoittaisimme kirjan siitä, miten ihmisiin pyritään vaikuttamaan modernissa yhteiskunnassa, ja avaisimme kirjassa tiuhaan julkisuudessa esiintyviä käsitteitä ja ilmiöitä, kuten informaatiovaikuttaminen, hybridiuhka, valeuutiset ja niin edelleen. Janhonen toivoi, että kirjoittaisimme yleisteoksen, joka antaisi suurelle yleisölle eväitä ymmärtää, mitä kaikkea, myös ikävää, uusi viestintäteknologia tuo mukanaan.

Olemme molemmat tehneet uran viestinnän parissa, toimittajina ja valtiollisen viestinnän korkeimmissa johtotehtävissä. Mantila on työskennellyt valtioneuvoston viestintäjohtajana ja Mölsä tasavallan presidentin viestintäpäällikkönä. Tehtävät olivat näköalapaikkoja suomalaisen yhteiskuntaan ja toivat mukanaan paljon hyödyllisiä kansainvälisiä kontakteja. Tehtävät ovat myös auttaneet näkemään viestinnän moninaisuuden ja sen, miten vaikeaa haluttuja viestejä on toisinaan saada läpi. Vastaavasti ei-toivotut viestit läpäisevät julkaisukynnyksen joskus valitettavan helposti.

Samalla teimme tuttavuutta vihamielisen vaikuttamisen kanssa ihan arkipäiväisissä töissämme. Lienee rehellistä sanoa, että aluksi kului paljon aikaa suomalaisen yhteiskunnan herät-



telemiseen. Informaatiovaikuttamisen vakavuus valkeni hiljalleen. Se näytti rujot kasvonsa asiantuntijoille viimeistään vuonna 2014, kun Venäjä kaappasi laittomasti Krimin niemimaan Ukrainalta.

Suunnittelimme ja toteutimme keinoja vahvistaa Suomen vastustuskykyä kestävä vihamielistä viestintää. Käytimme paljon aikaa keskusteluun toimittajien kanssa. Pidimme luentoja ja keskustelutilaisuuksia. Annoimme haastatteluja. Entisinä toimittajina varoimme tarkasti, että pysymme informaatiovaikuttamisen keinoista puhuvina asiantuntijoina emmekä edes vahingossa antaisi kuvaa, että pyrkisimme vaikuttamaan toimitusten agendaan. Sisältöä koskevat päätökset kuuluvat toimituksille, eivät muille.

Olimme kustantaja Juha Janhosen tekemän ehdotuksen aikaan molemmat jo siirtyneet muualle valtion leivistä, eikä informaatiovaikuttaminen ollut enää päivittäin kummankaan työpöydällä. Tartuimme silti Janhosen ehdotukseen ennen kaikkea siksi, että vihamielinen informaatiovaikuttaminen tulee koko ajan lähemmäksi. Maailman tapahtumia ja poliittisia koukeroita seuraavan kansalaisen on hyvä ymmärtää, mistä vihamielisessä informaatiovaikuttamisessa on kyse. Tai yritysjohdajan on ymmärrettävä, millaisia informaation käyttöön liittyviä maineriskejä voi tulla nopeastikin eteen.

Tässä teoksessa on tarkoitus puhua informaatiovaikuttamisen syvästä tasosta, informaatiotilan muuttumisesta ja sen väärinkäytöstä. Taustalla on käsityksemme siitä, että suomalainen yhteiskuntarauha voi olla uhattuna, jos ulkopuoliset tahot onnistuvat horjuttamaan uskoa itseemme tai jos meilläkin lähdetään käyttämään informaatiovaikuttamisen likaisia keinoja. Kirja on tarkoitettu yleisteokseksi uudesta viestintäympäristöstä kiinnostuneille. Emme ole pyrkineet tieteelliseen tutkimukseen tarkkoine lähdeviitteineen. Kaik-

kia lähteitä ei edes voi nimetä, koska tietoja ja näkemyksiä on tarttunut matkaan seminaareista ja konferensseista, joissa on sovellettu Chatham House -sääntöä: tietoa voi käyttää, lähettä ei saa mainita.

Olemme koettaneet jakaa aiheen mahdollisimman ymmärrettäviin osioihin. ”Maailma muuttui ja yllätti Suomen” -luvussa kuvaamme tilannetta vuonna 2014. Venäjä oli vallannut Krimin, ja vihamielinen informaatiovaikuttaminen alkoi nousta puheenaiheeksi myös Suomessa. Suomen ja Venäjän suhteet olivat olleet pitkään ongelmattomat. Yhtäkkiä itänaapurin valtiollinen viestintä levitti disinformaatiota siitä, mitä Suomi oli ja mitä Suomi teki.

”Mitä tarkoittaa vihamielinen informaatiovaikuttaminen” -luvussa avaamme julkisuudessa nykyään tiuhaan näkyviä käsitteitä ja termejä. Käytämme esimerkkejä aihepiirin havainnollistamiseen. ”Yrityksiä vaikuttaa venäläisten mielipiteisiin Suomessa” -luvussa taustoitamme, miten Venäjä koetti rikkoa suomalaista tarinaa, narratiivia, hyödyntämällä lapsia ja jopa marsalkka Mannerheimia.

Viestintäteknologian kehitys on ollut edellytys sille, että nykyään ylipäättään puhumme informaatiovaikuttamisesta. ”Suuri henkinen siirtymä” -luvussa teemme katsauksen siihen, miten viestintään käytettävissä olevat välineet ovat kehittyneet ja miten niitä käytetään informaatiovaikuttamisessa.

Tämän kirjan ytimessä on vihamielinen valtiotason informaatiovaikuttaminen. Vahvasti yksinkertaistaen yksi tämänkaltaisen vihamielisen informaatiovaikuttamisen tavoitteista on rikkoa kansallinen narratiivi, tehdä tyhjäksi se yhteisö, joka on meille rakkain ja arvokkain. ”Missä kansakunta sijaitsee” -luvussa pohdimme, mikä kansakuntaa pitää yhdessä; mikä on se side, johon vaikuttaja koettaa iskeä. Samalla pohdimme, miten on mahdollista, että itänaapurissamme on valtio, joka

perustuu vuosisadasta toiseen valheelle – ja pysyy pystyssä luomassaan keinotodellisuudessa.

Venäjä on suunnannut Suomeen viime vuosina erityyppisiä hybridivaikuttamiseen liittyviä operaatioita. Suomen itärajalle on tuotu ja sieltä on työnnetty Suomea kohti Pohjois-Afrikasta peräisin olevia pakolaisia. ”Pois karhun sylistä – Suomen pitkä tie länteen” -luvussa kerromme syyn näihin operaatioihin.

”Kaaoksen ja harhauttamisen mestari” -luvussa keskitymme venäläisten informaatioteoreetikkojen oppeihin. Niitä käytetään edelleen systemaattisesti itänaapurissa, joskin nykypäivän työvälineiden mukanaan tuomiin mahdollisuuksiin päivitettyinä. ”Kaaoksen mestari Suomessa” -luvussa käymme läpi muun muassa Imatran ampumistapausta ja pohdimme, millaisia yhtymäkohtia sillä oli tapaan, jolla Venäjä toimi Itä-Ukrainassa.

Venäjä ei ole ainoa maailman maa, joka käyttää uutta viestintäympäristöä vihamielisesti omien intressiensä ajamiseen. ”Kiina – python kristallikruunussa” -luvussa luomme katsauksen Kiinan toimintaan uudessa viestintäympäristössä. Kiina on jättiläismäinen maa myös viestinnän resursseilla mitaten.

Yhdysvallat miettii suuntaansa, ja tämän mietinnän tulos vaikuttaa maailmanlaajuisesti. Tarkastelemme samannimisessä luvussa USA:ssa vallitsevan poliittisen kaaoksen taustalla olevia tekijöitä ja sitä, kuinka demokraattisesti hallitun valtion ytimessä oleviin vaaleihin on pyritty vaikuttamaan. Viestintäilmaston tietoisella muokkaamisella on ollut merkittävä rooli yhdysvaltalaisen yhteiskunnan jakolinjojen syventämisessä ja poliittisen päätöksentekojärjestelmän halvaantumisessa.

Yhdysvaltojen poliittisen järjestelmän jakautuminen yhä jyrkkärajaisempiin leireihin on kestänyt jo pari vuosikymmentä. Jakautuminen on kiihtynyt Donald Trumpia keula-

kuvanaan käyttämän republikaaniliikkeen otettua käyttöön hyvin aggressiivisen kampanjointitavan. USA:ssa käydään rajua taistelua muun muassa siitä, missä poliittinen valta järjestelmässä sijaitsee ja mikä on uusi tasapainotila presidentti-vetoisen toimeenpanovallan ja oikeudellisen vallan välillä.

Voiko informaatiovaikuttamiseen vastata? Tätä kirjan molemmilta kirjoittajilta kysytään usein. Kyllä voi. ”Mitä olemme oppineet ja miten informaatiovaikuttamiseen voi vastata” -luvussa luettelemme joitakin ideoita ja keinoja. Vitsejäkin voi käyttää.

”Vaalien manipulointi” -luvussa nostamme esiin sen, miten perimmäisten asioiden kanssa olemme tekemisissä, jos vihamielinen informaatiovaikuttaminen onnistuu. Sen avulla voidaan määritellä ne henkilöt, jotka kutakin demokratiaa johtavat, ja he voivat olla aivan joitakin muita kuin kansan oikeasti haluamia tai valitsemia.

Koska informaatiovaikuttamisen kohteena on aina lopulta ihminen, vanhan maailman konsteja ei kannata unohtaa. ”Kaksi tarinaa perinteisen vaikuttamisen maailmasta” -luvussa tuomme esiin aikaisemmin julkisuudessa kertomattoman tarinan siitä, miten Venäjän ulkomaantiedustelu koetti värvätä suomalaisen diplomaatin Madridissa 2000-luvun alussa.

Tämä kirja tarvitaan, koska valtioista, kansakunnista ja kansalaisista on tullut vihamielisen informaatiovaikuttamisen kohteita. Keskitymme kirjassa erityisesti Venäjän toimien analysointiin ja selittämiseen. Se ei ole ainoa maa maailmassa, joka on keksinyt, miten valtiollisia intressejä voi edistää muun muassa sosiaalista mediaa käyttämällä. Rajaus oli tarpeen työ- ja sivumäärän vuoksi, mutta myös siksi, että itänaapurin toiminnan ymmärtäminen on erityisen tarpeellista juuri suomalaisille.

Meiltä kysytään usein, miksi Venäjä toimii niin ”päättömästi” kuin se toimii. Ei Venäjä mielestään päättömästi toimi, päinvastoin. Venäläiset toimivat rationaalisesti itse luomassaan kehyksessä, joka sisältää ulkomaihin alistavasti suhtautuvan maailmankatsomuksen, strategisen geopoliittisen näkemyksen ja valtavasti testattuja keinoja vaikuttaa ihmisten mieliin. Kysymys onkin lähinnä, miksi Venäjä vuosisadasta toiseen ajaa itsensä tämänhetkisen kaltaiseen ahdinkoon eikä pysty muuttamaan päätöksentekokerroksessa vallitsevaa ajattelukehikkoa.

Venäjä saattaa jäädä mysteeriksi tämänkin kirjan lukemisen jälkeen. Kenties jotain sen toiminnasta äärettömässä kyberavaruudessa tulee sentään hiukan paremmin näkyviin.

Te lukijat annatte sitten näkemyksenne siitä, miten onnistuimme.

# Maailma muuttui ja yllätti Suomen

Johdattava ja vakuuttavaksi tarkoitettu viestintä, tarkoituksellista toimintaa, joka pyrkii tiettyjen ajatusten, katsomusten, käsitysten, mielipiteiden, mielikuvien ja arvostusten levittämiseen ja vahvistamiseen.

WSOY:n sivistyssanakirja (2002) määritelmä sanasta propaganda

## Huolen sävyttämä kokous turvatiiloissa

Ulkoministeriön valtiosihteeri Peter Stenlund kutsui joulukuussa 2014 koolle kokouksen, jossa pohdittiin Venäjän informaatiovaikuttamista. Suomikin oli jo saanut siitä osansa. Turvatiiloissa järjestettyyn kokoukseen osallistui virkamiehiä useista ministeriöistä. Myös tämän teoksen kirjoittajat, Markku Mantila ja Jouni Mölsä, saivat kutsun. Kokouksen tunnelma oli vakava. Krimin valtaus oli puhaltanut Venäjän valtiolliseen johtoon lisää itsevarmuutta, mikä alkoi muuttua huolenaiheeksi myös Suomen johdossa. Venäjän toimissa näkyi kasvava halukkuus haastaa eurooppalainen turvallisuusarkkitehtuuri, eikä enää voitu laskea sen varaan, että Suomi olisi Moskovan valtioiden silmissä jonkinlainen erikoistapaus.

Kylmän sodan vuosina Suomen ja silloisen Neuvostoliiton suhteissa ilmeni ryppyjä silloin tällöin, ja ne siloteltiin tarvittaessa maiden päämiesten voimin. Presidentti Vladimir Putinin Venäjän kasvava aggressiivisuus tuntui yllättävältä. Suomen ja Venäjän suhteet olivat pitkään olleet suhteellisen ongelmattomat. Kauppaa käytiin, turismi Venäjältä kartutti kauppiaiden ja palveluiden tarjoajien kukkaroita etenkin Itä-Suomessa ja maiden korkein valtiojohto piti säännöllistä yhteyttä.

Valtiotason vihamielinen informaatiotoiminta oli kuitenkin totta. Suomen valtionhallinnon oli ryhdyttävä pohtimaan, miten yhteiskunta voisi ottaa sen vastaan. Mistä oli kyse, mitä vihamielinen informaatiotoiminta merkitsi ja miten sitä torjuttaisiin? Omalla tavallaan naamioita riisuttiin jo loppuvuonna 2014.

Markku Mantila aloitti valtioneuvoston viestintäjohtajana marraskuussa 2014. Ennen kuin Mantila aloitti tehtävässään, kutsui Turvallisuuskomitean silloinen pääsihteeri, eversti Vesa Virtanen Mantilan lounaalle. Virtanen oli hyvin huolestunut Suomeen suunnatusta informaatiovaikuttamisesta. Erityisen huolestunut hän oli siitä, ettei valtioneuvosto ollut osoittanut paljoakaan kiinnostusta ilmiötä kohtaan. Virtanen sanoi suoraan, että Mantilan ensimmäinen tehtävä olisi saada valtioneuvosto heräämään informaatiovaikuttamisen ongelmaan. Vastatoimien suunnittelulla ja toteuttamisella alkoi Virtasen mukaan olla kiire. Niitä ei voinut jättää tekemättä.

Valtioneuvosto oli julkaissut tammikuussa 2014 viestintäsuosituksen nimeltään ”Valtioneuvoston strategisen viestinnän linjaukset”. Suosituksen fokus oli siinä, miten viestiä valtioneuvostolle tärkeistä asioista suurelle yleisölle ja tiedotusvälineille. Suositus keskittyi tilanteisiin, joissa laajakantoinen tai periaatteellisesti tärkeä asia edellytti virkamiehiltä tehostettuja ja koordinoituja viestintätoimia. Eli suomeksi sanottuna

valtioneuvoston strateginen viestintä edellytti valtioneuvoston kanslian ottavan selkeän johtovastuun Venäjän vihamieliseen viestintään vastaamisessa.

Tässä oli syy siihen, miksi Markku Mantila valtioneuvoston tuoreena viestintäjohtajana komennettiin turvatilan kokoukseen joulukuussa 2014. Jouni Mölsä oli ulkoministeriön viestintäjohtajana paininut aiheen kanssa jo aikaisemmin.

Stenlundin koolle kutsuman kokouksen jälkeen tämän kirjan kirjoittajat perustivat valtioneuvostoon informaatiovaikuttamisen verkoston. Markku Mantila toimi verkoston puheenjohtajana ja johti isosta ryhmästä muodostettua toimeenpanevaa elintä. Sen muita jäseniä olivat Mantilan ja Mölsän lisäksi Max Arhippainen puolustusministeriöstä, Jussi Toivanen valtioneuvoston kansliasta, Vesa Häkkinen ja Vesa Kekäle ulkoministeriöstä sekä Antti Sillanpää Turvallisuuskomiteasta. Sillanpää toimi myöhemmin Suomen ensimmäisenä edustajana Naton strategisen viestinnän osaamiskeskuksessa Riiaassa Latviassa. Keskus on syvällisesti perehtynyt informaatiovaikuttamiseen. Sillanpään vinkit ja kontaktit olivat verkostolle alusta lähtien korvaamattomia.

Ryhmän ensimmäinen tehtävä oli hankkia riittävästi informaatiota ja osaamista. Valtion viestinnässä ei aikaisemmin ollut jouduttu miettimään, mitä pitää tehdä, jos Suomesta, suomalaisista ja Suomen valtiosta levitetään systemaattisesti valheita – ja niiden levittäjänä on valtiollinen toimija. Virkamiesviestinnän tehtävä Suomessa oli ollut jotakin aivan muuta. Ryhmän edustajat haarukoivat eurooppalaisia tutkimuslaitoksia ja yliopistoja, joista saataisiin koulutusapua ja lisää ymmärrystä itse ilmiöstä. Tehtävä osoittautui uskottuakin vaikeammaksi. Vielä vuonna 2014 Venäjän vihamielistä viestintää ei ollut havaittu laajasti. Suomessa kellot olivat ensin soineet Puolustusvoimissa ja ulkoministeriössä.



Jopa Yhdysvalloissa strategisen viestinnän osaamista oli ajettu pari vuosikymmentä alas, koska kylmän sodan aikaisen ja tapaisen propagandasodan ei uskottu koskaan enää palaavan. Yhdysvallat julisti itsensä vuosituhatosen vaihteessa kylmän sodan voittajaksi, ja kongressi katsoi Yhdysvaltojen tiedotustoimiston, U.S. Information Agencyn (USIA), tarpeettomaksi vuonna 1998. USIA sulautettiin maan ulkoministeriöön lokakuussa 1999. Senaattori John McCain arvosteli sulauttamispäätöstä rajusti pyrkiessään Yhdysvaltojen presidentiksi vuoden 2008 vaaleissa. Hänen mielestään päätös oli täysin väärä. McCainin mukaan Yhdysvaltojen yksipuolinen aseriisunta julkisuusdiplomatiassa aiheutti vain sen, että maa hävisi niin sanotun ideoiden sodan (*war of ideas*).

## Oppia ja opettajia ei niin vain löydykään

Virkakunnassa ja poliitikoissa oli niitä, jotka eivät halunneet uskoa koko informaatiovaikuttamiseen ilmiönä. Tai sitten se kuitattiin toiminnaksi, jota on ollut aina, mitäpä mokomasta meuhkaamaan. Vuonna 2014, kun sotilaat jo tiesivät, mistä oli kyse, siviiliyhteiskunnan puolella oli toisin. Sekin on myönnettävä, etteivät kaikki pitäneet informaatiovaikuttamisen verkoston työstä. Verkostoa arvosteltiin lähinnä siitä, että se saattaa riskeerata Suomen suhteet Venäjään ja hössöttää jostain Twitter-tason asiasta, jolla ei ole kansainvälisessä politiikassa mitään merkitystä. Myöhemmin tämä arvostelu on kuitenkin vaiennut.

Suunnilleen samanlaista keskustelua uudesta viestintäympäristöstä käytiin Yhdysvaltain kaltaisen supervallan hallinnossa. Siellä pohdittiin, onko tarpeen ottaa käyttöön korkeakapasiteettinen laajakaista, koska ”kuka nyt videoita tietokoneen näytöltä katsoisi”. Uusi informaatioympäristö yllätti joiltakin osin myös supervallan.

Jotakin kuitenkin piti tehdä, vaikka vastaanotto oli ristiriitainen. Virtanen, Mantila ja Mölsä luonnostelivat muistion informaatiovaikuttamisesta ja veivät sen tasavallan presidentin sekä hallituksen ulko- ja turvallisuuspoliittisen valiokunnan käsiteltäväksi. Muistio sai valiokunnan siunauksen. Informaatiovaikuttamisen vastainen verkosto ryhtyi seuraamaan ilmiötä ja miettimään, miten siihen voisi rajallisin resurssein vastata. Totuuden nimissä on myönnettävä, ettei vastuuhenkilöillä toiminnan alkaessa ollut vielä täyttä käsitystä siitä, kuinka vakavan ilmiön parissa nyt puuhailtiin.

Informaatiovaikuttamisen verkosto ryhtyi järjestelmällisesti seuraamaan Suomeen kohdistuvaa valtiollista vaikuttamista, muualtakin kuin Venäjältä tulevaa. Tosin Venäjä oli alusta pitäen seurannan tärkein kohde, koska se on propagandan ja valtiollisen valehtelun suurvalta – ja aivan lähinaapurissa. Verkosto koetti pysyä selvillä siitä, miten suomalaisiin yritettiin vaikuttaa modernin viestinnän keinoin maan rajojen ulkopuolelta ja kuinka voisimme ehkäistä toiminnan vaikutusta ilman, että kukaan kokee valtion yrittävän puuttua kansalaisten perusoikeuksiin, kuten sananvapauteen. Eli tässä kontekstissa oikeuteen nauttia sellaisia sisältöjä kuin haluaa kenenkään estämättä.

## Silmät alkavat avautua

Markku Mantila vieraili Vesa Virtasen ja eversti Heikki Välivehmaksen kanssa Genevessä alkuvuodesta 2015 tiedustelemassa, miten sikäläinen kansainvälisen politiikan tutkimuslaitos voisi kouluttaa suomalaisia virkamiehiä vastaamaan informaatiovaikuttamiseen. Odotukset olivat korkealla. Eurooppalainen yhteistyökumppani auttaisi myös kustannusten hallinnassa. Muutaman tunnin lentomatkan päästä voisi tuoda Suomeen kouluttajia vaikkapa vain päiväksi kerrallaan. Laitoksen päte-

vyyttä ei voinut kiistää: se oli erinomainen asiantuntija kansainvälisen politiikan kysymyksissä. Strategisessa viestinnässä siitä ei kuitenkaan ollut apua, mikä oli kolmikolle todellinen yllätys.

Turvallisuuskomitean pääsihteerin Vesa Virtasen ehdotuksesta käänsimme katseet Atlantin taakse, Harvardin yliopistoon. Virtanen oli hiljattain opiskellut siellä vuoden ja tiesi yliopistossa olevan juuri sellaisia tutkijoita, joita tarvitsisimme. Virtasen kontaktien avulla saimme tammikuussa 2016 houkuteltua Harvardin yliopistosta Suomeen hyvätasoisen tutkijaryhmän, joka varusti noin sata suomalaista virkamiestä informaatiovaikuttamisen ja ylipäätään strategisen viestinnän perustiedoilla.

Kansakunnan henkisen kestokyvyn ja siihen liittyvien tekijöiden tilaa ei siihen mennessä ollut käsitelty järjestelmällisesti Suomessa missään, ellei sellaiseksi lueta Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunnan teettämiä mittauksia puolustustahdosta. Niissä ei ollut kuitenkaan pyritty hahmottamaan, miten mahdollisen hyökkääjän toimet kohdistuisivat koko kansaan ja koko kansallisen valtion olemassaoloon. Suomi oli monen muun länsimaan tavoin mukautunut ajatukseen, ettei vihollinen enää oikeasti uhkaisi meitä. Moni tosin ajatteli maata kohtaavan uhan olevan raketteja, tankkeja ja ammuksia. Uhaksi ei osattu nähdä esimerkiksi taitavasti sosiaalista mediaa käyttäviä horjutuskampanjoita.

Loppuvuonna 2014 silmät Suomen valtionhallinnossa alkoivat hiljakseen avautua. Venäjän tekemää Krimin niemimaan valtausta oli seurattu ensin epä tietoisina, sitten hämentyneinä ja lopuksi neuvottomina. Krimin valtaus nähtiin hybridisotana, jossa informaation käyttö aseena on keskeistä. Sotilaallisella maanpuolustuksella ja yhteiskunnan toimintaa turvaavalla varautumisella oli jo vakiintuneet, tehokkaat suunnitelmat ja harjoitukset. Informaatiopuolella näin ei ollut.

## Tilanne Itämeren alueella kiristyy – Venäjän uskaltaa mainita

Vuonna 2015 tilanne oli kireä koko Itämeren ympäristössä ja Suomessa keskusteltiin jo enemmän Venäjän toimista. Informaatiovaikuttamisen verkosto pohti kuumeisesti, mitä muuta voisimme tehdä kuin vain seurata itänaapurin puuhia. Syntyi ajatus viestintäjohtajien vierailusta Moskovaan. Virallinen linjahan oli tuolloin, että yhteyksiä vastinpareihin Venäjällä tulee pitää yllä, sillä loppujen lopuksi yhteydenpito on ainoa tapa pyrkiä purkamaan jännitteitä.

Niinpä viestintäjohtajat lähtivät sopimaan tapaamisia venäläisten vastinpariensä kanssa. Mukana olivat tämän kirjan kirjoittajat, ulkoministeriön viestintäjohtajana toiminut Jouni Mölsä ja valtioneuvoston eli pääministerin viestintäjohtaja Markku Mantila, Vesa Kekäle ulkoministeriöstä sekä tasavallan presidentin kanslian viestintäjohtajaa Katri Makkosta sijaistanut Liina Aulin. Perusideana oli osoittaa, että näissä niin kutsutuissa voimaministeriöissä ja tasavallan ylimmän johdon piirissä vallitsi yksimielisyys Suomen linjasta. Matkaamalla yhdessä ja tapaamalla vastinparejamme korostaisimme ajatusta Suomen yksituumaisuudesta.

Venäjä on erittäin hyvä löytämään yksinkertaisistakin asioista symbolismia. Reissu oli osaltaan strategista viestintää: matkallamme viestitimme, että tiedämme, mitä teette, ja olemme yhtenäisiä.

Viestintädelegaatio matkusti Moskovaan marraskuussa 2015. Ennen lähtöä selvitettiin tietysti, oliko matka sovelias ja hyväksyttävä. Ulkopoliitiikan johdosta tai turvallisuusviranomaisilta ei tullut kieltoa, pikemminkin kannustus mennä. Valmistauduimme hyvin. Suomen valtioneuvoston viestintäjohtajan Markku Mantilan vastinpariksi osoitettiin pääminis-

teri Dmitri Medvedevin kansliasta Natalya Timakova, Liina Aulinin otti presidentinkansliassa vastaan apulaisviestintäjohtaja Andrei Tsybulin ja Jouni Mölsän ulkoministeriössä Maria Zaharova.

Jokainen tapaaminen oli asiallinen ja kohtelias. Myös vitsejä veisteltiin. Tapasimme Zaharovan viimeisenä. Kun teimme lähtöä tapaamisesta ja delegaatiomme ensimmäiset olivat jo ehtineet kokoushuoneen ovelle, Zaharova otti esille informaatiovaikuttamisen. Hän ihmetteli, kun ”te siellä Suomessa sanotte Venäjän käyvän Suomea vastaan jotakin informaatiotosotaa”. Vastasimme sopivan ympärilyöreästi, kiitimme tapaamisesta ja hävisimme ovesta ulos. Mantilalle tarjoutui matkalla myös tilaisuus hiukan mainostaa kotiseutuaan Pohjanmaata. Hän osti lentokentältä mukaan pullon Kyrön giniä lahjaksi vastinparilleen. Timakova vastaanotti pullon kiitoksin ja lupasi ottaa sen mukaan Indonesian-matkalle, jolle hänen päämiehensä, pääministeri Dmitri Medvedev oli juuri lähdössä. Tiedossa ei ole, tapahtuiko niin ja naukkailiko Venäjän pääministeri pitkällä lennollaan Kyrön giniä.

Ei vihamieliseen informaatiovaikuttamiseen vastaaminen aina ollut vain haudanvakavien ja harmaiden virkamiesten puuhaa.

## Toteen käynyt ennustus

Vuonna 2018 ilmestyi Valtakunnallisten maanpuolustuskursien toimittama, Turvallisuuskomitean julkaisema *Turvallinen Suomi* -katsaus. Julkaisu on tarkoitettu oppikirjaksi maanpuolustuskursseille, mutta jatkuvasti päivitettävänä teoksena sitä kannattaa muidenkin selailla.

Jouni Mölsä kirjoitti julkaisuun artikkelin kansakunnan henkisestä kriisinkestävyydestä ja informaatiovaikuttamisesta. Osa kirjoituksesta sisältyy tähän teokseen. Artikkelissa tode-

taan, että informaatiovaikuttamisesta voi tulla demokraattisten yhteiskuntien kannalta keskeinen ongelma. Vaaravyöhykkeessä ovat kansalaisyhteiskunnan kehittämiseen tähtäävä julkinen keskustelu, demokraattiseen yhteiskuntaan kuuluvat rakenteet ja pitemmällä aikavälillä myös kansallisen identiteetin rapautuminen. Ennustus kävi toteen. Demokraattisten maiden päättäjiä ja yhteiskuntajärjestystä haastetaan laajasti.

Uusi informaatioympäristö on vain yksi tapa vaikuttaa kohteeseen. Vanhat tavat, kuten henkilötiedustelu, eivät ole hävinneet mihinkään, päinvastoin. Pyrkimykset värvätä sopivia kansalaisia vieraan vallan palvelukseen ovat yhä osa kelpo tiedustelutoimijan työkalupakkia. Tämän kirjan painopiste on viestinnän maailmassa, mutta teemme myös pienen sivuloikan perinteisen henkilövaikuttamisen puolelle, molemmat kirjoittajat henkilökohtaisen kokemuksensa kautta.

Kylmän sodan ajalta periytyvissä hyökkäysmenetelmissä on pohjimmiltaan kyse samasta kuin tämän ajan informaatiovaikuttamisessa: kohteen halutaan käyttäytyvän sopivalla tavalla, sitä halutaan heikentää, sen yhtenäisyyttä hajottaa ja lopulta saada se jopa tekemään itsensä kannalta haitallisia päätöksiä.

Turvallisuusviranomaisten työkenttä on laajentunut huomasti. Kyberavaruuden touhuja on seurattava, ja samalla on löydettävä resursseja vanhan, vakoojia vilisevän maailman perkaamiseen. Myös tässä suhteessa Nato-jäsenyydestä on varmasti apua. Tietoja voi vaihtaa aiempaa paremmin, eikä vasta toimia tarvitse keksiä ja tehdä yksin.

Viestinnän muutos on kiistatta ollut huimaavan nopea. Kirjoittamisen taito keksittiin noin 3 000 vuotta ennen ajanlaskun alkua. Netin keksimisen mukana tulleet joukkoviestinnän teknologiat ja tavat ovat kuluneista 5 000 vuodesta vain noin 30 vuotta. Kyberavaruuteen ahdetun datan määrää on

vaikeaa hahmottaa. On luonnollista, että näin nopea kehitys tuo mukanaan myös ikäviä yllätyksiä.

Viestintäympäristössä jaetaan asiallisen tiedon ja arjesta vapauttavan viihteen lisäksi paljon huhuja, juoruja, puolitoituksia ja puhtaita valheita. Osin tahattomasti, mutta myös pahaan tarkoittoa. On hyvä hiukan valottaa tuon maailman pimeitä kulmia. Sosiaalinen media on kovin nuori, vain noin parikymmenvuotias. Sen kasvukivut ovat vielä tuntuva. Painet sosiaalisen median sääntelyyn lisääntyvät sitä mukaa, mitä inhottavammin sosiaalista mediaa käytetään.

Somejätti Metan perustaja ja toimitusjohtaja Mark Zuckerberg pyysi Yhdysvaltain senaatin kuulemisessa anteeksi perheiltä, jotka ovat kärsineet sosiaalisen median takia. New Yorkissa pormestari Eric Adams julisti tammikuussa 2024 sosiaalisen median ympäristölliseksi terveyshaitaksi, koska sillä on kielteisiä vaikutuksia nimenomaan nuoriin ja lapsiin. Suomessa heikentyneiden oppimistulosten yhdeksi syytäksi on epäilty uutta mediaympäristöä eli käytännössä sosiaalista mediaa, joka vie lasten ja nuorten ajan sekä keskittymiskyvyn.

Uusi viestintämaailma on kuitenkin todellisuutta. Myös sen varjopuolien kanssa on opittava elämään.

# *Hajotetaan se kokonaisuus, johon vihollinen luottaa.*

– Sun Tzu

Elämme ajassa, jossa mikä tahansa näkemämme voi olla valheellista ja jossa kenen tahansa hahmo ja ääni voidaan kaapata palvelemaan vihamielistä toimintaa. Jo nykyiset tekoälytyökalut riittävät tähän.

Vahingollisella valtiotason informaatiovaikuttamisella koetetaan saastuttaa se, mikä on meille arvokasta ja luo yhtenäisyyttä. Tavoite on saada meidät tekemään itsemme kannalta haitallisia päätöksiä kyseenalaistamalla demokratiakäsitys, oikeusvaltio, perusvapaudet ja päätöksentekijät.

Teos kertoo kansantajuisesti esimerkkejä apuna käyttäen, miten vääristelyä ja valheellista informaatiota nykyisin levitetään ja mihin sillä pyritään.

Eivätkä vanhatkaan ulkopuolisen vaikuttamisen tavat ole unohtuneet. Kirjassa tuodaan ensi kertaa julkisuuteen suomalaisen diplomaatin agenttitarina Madridista parinkymmenen vuoden takaa.

**Markku Mantila** ja **Jouni Mölsä** ovat toimineet monen muun tehtävän ohella Suomen valtiollisen viestinnän huipputehtävissä, Mölsä tasavallan presidentin viestintäpäällikkönä, Mantila valtioneuvoston viestintäjohtajana.



KL 32.5

ISBN 978-952-382-848-3

**DOCENDO**